

DOI 10.31651/2524-2660-2018-17-67-70
ORCID 0000-0001-8615-7620

ЩЕТИНА Тетяна Павлівна,

аспірантка кафедри педагогіки й освітнього менеджменту,
Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради
e-mail: shchetynat@gmail.com

УДК 373.3(477.54)(09) «1803/1917»(043.3)

РОЛЬ МИКОЛИ КОРФА У РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВИТИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

У статті розкрито внесок у розвиток освіти відомого громадського діяча XIX століття М. Корфа, розкрито його педагогічні ідеї та здобутки у просвітницькій діяльності. Визначено, що запроваджена модель початкової школи Миколою Олександровичем була їм ефективно реалізована в Олександрівському повіті, що принесло йому визнання в педагогічній спільноті. Висвітлено його роль в організації перших учительських з'їздів на півдні України, що було вперше на теренах царської Росії.

Ключові слова: народна освіта; Микола Корф; педагогічна спадщина; південь України; організатор освіти; учительський з'їзд; повітова мережа сільських шкіл; XIX століття.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес реформування сучасної системи освіти неможливий без опертя на історико-педагогічний досвід минулого, визначення продуктивних ідей і з'ясування ролі їх носіїв у розвитку суспільства. Суголосною з нашою є думка Ю. Кузьменко, що «у пошуках нових шляхів вирішення проблем гуманізації виховання та навчання, відповідності рівня освіченості до вимог ринку праці, формування екологічної свідомості, нарощення людського капіталу та ін. сучасна педагогічна наука звертається до різних джерел, зокрема, до педагогічного досвіду прогресивних педагогів минулого. Їх педагогічна спадщина зберігає дієвість і в умовах розбудови сучасної національної школи, а творче використання допомагає вчителям виховувати і навчати молодь» [8, с. 215]. Однією з найбільш яскравих постатей в історії української освіти, на думку багатьох науковців, є організатор народної земської школи Микола Олександрович Корф (1834–1883). Саме він створив наукову основу народної школи, запровадив на південноукраїнських землях земські «народні» та недільні «повторювальні» школи і виступив організатором учительських з'їздів.

Метою статті є узагальнення результатів діяльності Миколи Корфа щодо розвитку системи початкової освіти на півдні України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать і діяльність Миколи Корфа були об'єктом вивчення у різні часи – дореволюційні, радянські, сучасні. У наукових розвідках М. Антощак, Н. Белозьорової, Л. Бондар, Л. Вовк, Л. Гаєвської, О. Григоренка, Л. Гуцал, Л. Дробозюк, В. Іващенко, І. Кушніренка, Л. Орехової, І. Пухи, О. Радул, С. Саяпіної, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, І. Шумілової, Л. Ярошук та ін. можна знайти численні відомості, що характеризують його різноманітну діяльність, спрямовану на розвиток системи освіти, побудованої на інноваційних на той час, державно-громадських засадах.

Вивчення наукового доробку про внесок цієї видатної людини у розвиток освіти надало можливість нам узагальнити його діяльність за такими трьома напрямками: теоретик-науковець, педагог-практик, громадський діяч (організатор народної освіти). Першість М. Корфа беззаперечна в актуалізації таких питань, як необхідність створення так званої «народної» школи та цільової професійної підготовки майбутніх учителів, проведення вчительських з'їздів як ефективної форми професійного вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо з науково-біографічних розвідок, Микола Олександрович Корф, українець за народженням (м. Харків) і німець за походженням (батько – ліфляндський барон), початкову освіту здобув у так званій «сімейній школі» та ліфляндському пансіоні, згодом закінчив Імператорський Олександрівський ліцей. У 1854 році він вступив на

службу до міністерства юстиції, проте невдовзі залишив державну службу, оселився у селі Нескучному Олександрівського повіту Катеринославської губернії [2]. Саме тут він розпочав педагогічну, а пізніше – громадську діяльність.

За свої здобутки на поприщі освіти він отримав визнання серед сучасників – був нагороджений Золотою медаллю Санкт-Петербурзького комітету грамотності, почесним членом Московського університету, Московського комітету грамотності. Микола Корф – був почесним членом Женевської Академії наук і почесний член Санкт-Петербурзького педагогічного товариства. Його життєві переконання лежали у дотримуванні ліберальних поглядів: він вважав, що покращення у житті країни можна отримати завдяки реформам, відводячи особливо важливу роль освіти.

Відмінною рисою педагогічних поглядів і дій М. Корфа було визнання специфічних особливостей (ментальності) розвитку кожного народу, характерних соціально-економічних умов його існування, які висувають певні вимоги до організації народної освіти. З огляду на це, єдино вірним шляхом розбудови народної школи він вважав не запозичення чужого, навіть європейського досвіду, а урахування власного соціально-історичного та культурного контенту [6].

М. Корф докладав зусиль для втілення ідеї загального обов'язкового навчання, спільного для хлопців і дівчат, намагався організувати навчальні заклади для освіти жінок. Як практик, він розробив і реалізував проект регіональної системи освіти – розгалуженої повітової мережі сільських шкіл. Основним навчальним закладом виступала сільська школа із трирічним терміном навчання (три класи), в якій усі предмети викладав один учитель. Навчальний рік тривав шість місяців, починався у жовтні, після завершення сільськогосподарських робіт. Робочий час складав три години, навчання коштувало 2 крб. (додатково сплачувалися навчальні посібники). Цікавим типом навчального закладу були запропоновані ним для молоді віком біля 20-ти років «повторювальні школи» – викладалися чотири предмети: читання, арифметика, історія та географія, що давало змогу людям, які закінчили кілька років

тому початкову школу повторити вже забуті знання [4]. Такий підхід можна вважати першим кроком до організації неперервної освіти.

М. Корф, прагнув здійснити навчання дітей в організованих ним школах на нових педагогічних засадах: відсутність фізичних покарань, прагнення пов'язати навчання із життям. За його проектом, школа, розрахована на 75 учнів, повинна була мати класну кімнату для занять 2-го і 3-го класів; школи на 56 учнів – класну кімнату для 1-го класу на 20 або 25 учнів, учительську квартиру з сіньми і кухнею, сіни із вішалками, відхоже місце. У школі повинні були бути шкільні лави (парти), учительський стіл, книжкова шафа, лави для відвідувачів, класна дошка, годинник, печі, скляний простінок зі скляними дверима (перегородка між класними кімнатами, щоб учитель, перебуваючи в одному класі, міг стежити і за іншим), чан з водою для пиття [5].

М. Корф зробив значний внесок у скарбницю педагогічної теорії – написав широке коло навчально-методичної літератури: «Керівництво по навчанню грамоті за звуковим способом», «Російська початкова школа», «Наш друг», «Малятко» і «Наша шкільна справа», «Наші педагогічні питання», «Керівництво для недільних шкіл», «Як навчати грамоті дітей і дорослих», «300 письмових робіт. Задачі для самостійних вправ з письма учнів для всіх трьох відділень початкової школи» та ін. Його доробки, які містили навчальні програми, конспекти уроків, методичні вказівки із описом прийомів і засобів навчання, у сукупності складали певний прообраз сучасного науково-методичного комплексу забезпечення навчального та виховного процесу.

Як відомий організатор освіти – лише у період 1867–1872 рр. в Олександрівському повіті відкрив понад 100 шкіл, налагодив не лише забезпечення їх книжками та наочними посібниками, а й допоміг обладнати бібліотеки, даруючи книжки із власних запасів. Він активно сприяв створенню мережі сільських бібліотек, організації народних читань і публічних лекцій в них. Пізніше він займався інспекторською діяльністю шкіл, за результатами цієї роботи підготував «Звіт Олександрівської повітової учи-

лицької ради», де описав порядок відкриття шкіл, організацію їх фінансування, діяльність ради закладу, правила вибору піклувальника, найму вчителів (вчителем не міг бути представник духовенства чи сільської інтелігенції, оскільки учитель весь свій час мав присвячувати школі, будучи прикладом у всьому для дітей і дорослого населення). За проектом М. Корфа вчителя наймало сільське населення – кандидатуру пропонувала училищна рада, трудовий договір укладався за участю піклувальника школи. Учитель забезпечувався опалювальним житлом і платнею на весь рік, а не лише на час викладання, продуктами харчування. М. Корф пропонував залучати селянські общини до управління і фінансування шкіл (кошти передбачалося отримувати з виробництв, які не обкладалися податками – млини, каменоломні й т. і.) [7; 9]. Такий підхід по праву можна назвати започаткуванням громадсько-державного управління, яке реалізовується в Україні на сучасному етапі реформування системи освіти.

Саме М. Корф на південноукраїнських землях, вперше на території Російської імперії, зібрав учительський з'їзд (реалізував бернський досвід). У 1867 р. на території його маєтку відбувся I з'їзд, в якому взяло участь всього 12 педагогів з навколишніх сіл; у 1868 р. пройшов II з'їзд вже із більшою кількістю учасників; у 1869 р. – III з'їзд, в якому взяло участь 39 осіб [7]. З 1870 року проведення з'їздів було заборонено, у 1872 р. М. Корф із сім'єю переїхав до Швейцарії, де перебував до 1880 р. [3] Повернувшись до свого маєтку, він отримав дозвіл на відновлення роботи учительських з'їздів і вже у 1880 р. п'ятий було проведено у Херсонській губернії (приміщенні Дворянського зібрання). Ця значна подія тривала 13 днів, у ній взяли участь 250 педагогів не лише з південних містечок, а й з Черкаської, Полтавської, Таврійської, Подільської та Бессарабської губерній, директори народних училищ, члени Губернської земської управи та вікарій Херсонської єпархії. Таке представництво і географія учасників свідчило про зростання статусу і ролі такої форми освітньо-професійної діяльності, як учительський з'їзд не лише для

У порядку денному було проведення пробних уроків учителями з їх наступним аналізом, зразкові уроки М. Корфа та його лекції з теорії педагогіки, обговорення різних питань, пов'язаних із навчально-виховним процесом (наприклад, організація навчання учнів молодших класів старшокласниками, стимулювання навчання через нагородження учнів, огляд нової літератури і навіть способи виготовлення чорнил). Вперше на цьому з'їзді було запроваджено проведення літературно-музичних вечірніх засідань, де учителі виявляли свої обдарування.

І хоча географія проведення з'їздів з часом розширювалася (Гуляйполе, Одеса, Бердянськ), саме з'їзд у Херсонській губернії мав виключно важливе значення для розвитку освіти не лише на півдні України, а взагалі – зокрема через розробку проекту Статуту учительських кас для забезпечення учителів довічною пенсією та одноразовою допомогою при нещасних випадках (на кшталт профспілок, які виникли набагато пізніше). Перебіг з'їзду висвітлювався на сторінках місцевої преси (газети «Юг», «Одеський вісник»), окремі матеріали друкувалися на шпальтах столичних видань.

Висновки. Отже, за своє життя М. Корф сягнув значних висот на освітянській ниві. Оцінюючи підходи до організації освітнього процесу Миколою Олександровичем варто зазначити, що запропонована ним модель початкової школи була з мінімальними фінансовими витратами і максимально ефективним навчанням. Ця модель була їм ефективно реалізована в Олександрівському повіті, що принесло йому всеросійську популярність. Наше дослідження доводить, що успіх реорганізації мережі сільських шкіл М. Корфом був багато в чому забезпечений детальною розробкою практично всіх ключових організаційних та педагогічних аспектів, комплексом заходів, що охоплювало нормативно-правову базу, матеріальне забезпечення, підбір кадрів, контроль і керівництво, підвищення кваліфікації фахівців, взаємодію із соціальним середовищем. Таким чином, він зумів здійснити комплексний підхід до розвитку початкових сільських шкіл у XIX столітті на півдні України. Як прогресивний діяч в сфері розвитку освітянської галузі був ініціатором та

став першим організатором перших учительських з'їздів, що було взагалі вперше не лише на теренах Херсонської губернії, а й царської Росії.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані із висвітленням специфіки організації освітнього процесу початкової школи на півдні України у період XIX століття.

Список бібліографічних посилань

1. Верижнікова Г.А. Організатор земської народної школи Н.А. Корфа. К 160-літтю со дня народження. *Начальная школа*. 1994. №11. С. 59-63.
2. Ельницький К.В. Русские педагоги второй половины XIX столетия. Санкт-Петербург, 1904. 167 с.
3. Из пережитого. Записки барона Н.А. Корфа. *Русская старина*. 1884. № 41. С. 548-574.
4. Корф Н.А. Земский вопрос (о народном образовании). Санкт-Петербург: Типография А. Головачова, 1867. 64 с.
5. Корф Н.А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей сельских школ. Издание 3. Санкт-Петербург, 1871. 363 с.
6. Корф Н.А. Русская начальная школа: руководство учителю. Харьков-Санкт-Петербург: Изд-во Кожанчикова, 1870. 593 с.
7. Корф Н.А. Учительские съезды. *Петербургские Ведомости*. 1872. 28 января.
8. Кузьменко Ю.В. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського як чинник розвитку потреб

у становленні професіоналізму педагогів. *Педагогічний альманах*, 2015. Випуск 26. С. 215-219.

9. Отчёт члена Александровского Уездного Училищного Совета, барона Н.А. Корфа, за 1869-1870 учебный год. Екатеринбург, 1870. 179 с.

References

1. Verizhnikova, G.A. (1994). The organizer of Nicola Korf's national school by the 160th anniversary of the birthday. *Primary school*. 11. 59-63.
2. Elnitsky, K.V. (1904). Russian teachers of the second half of the XIX century. St. Petersburg. 167 p.
3. From the experienced (1884). Baron N.A. Korf's notes. *Russian antiquity*. 41. 548-574.
4. Korf, N.A. (1867). Zemskiy question (about the education). St. Petersburg: A. Golovachov's printing house. 64 p.
5. Korf, N.A. (1871). Russian Elementary School. Guide for Zemskiy's teachers of rural schools. Edition 3. St. Petersburg. 363 p.
6. Korf, N.A. (1870). Russian Primary School. Teacher's Guide. Kharkiv-St. Petersburg: Kozhanchikov Print House. 593 p.
7. Korf, N.A. (1872). Teaching congresses. *Petersburg's statements*. 28th of January.
8. Kuzmenko, U.V. (2015). Pedagogical heritage of V.O. Sukhomlynsky as a factor in the development of the formation of teacher's professionalism. *Pedagogical Almanac*. 26. 215-219.
9. A report (1870) of a member of the Aleksandrovsky's District School Board, Baron N.A. Korf, for the 1869-1870 academic year. Yekaterinoslav. 179 p.

SHCHETYNA Tatiana,

Post-graduate student of Pedagogy and Educational Management Department,
Communal Higher Educational Institution "Kherson's Academy of Continuing Education",
Kherson's Regional Council
e-mail: shchetynat@gmail.com

ROLE OF NICOLA KORF IN THE DEVELOPMENT OF INITIAL EDUCATION IN SOUTH OF UKRAINE

Abstract. Introduction. The article is devoted the contribution to the development of education of the well-known public figure – Nicola Korf in the XIX century. There are revealed his pedagogical ideas and achievements in educational activity. It is determined that the model of the primary school of Nicola Korf's was with minimal financial expenses and with the most effective training. In addition, this model was effectively implemented in southern Ukraine, which brought him recognition in the pedagogical community.

Purpose. The purpose of the article is the summarizing of results of Nicola Korf's work as for the developing of the system of elementary education in the south of Ukraine.

Results. The role of a well-known teacher as a progressive organizer of education in the period of 1867-1872 is highlighted. His success in reorganizing the network of rural schools was largely ensured by a detailed elaboration of practically all key organizational and pedagogical aspects, a set of measures that covered the legal and regulatory framework, material provision, selection of personnel, control and guidance, professional development of teaching staff, interaction with social environment. Thus, Nicola Korf managed to implement an integrated approach the development of primary rural schools in the XIX century. Attention is also paid to the illumination of such an important aspect of his educational activities as the development of author's scientific and methodological literature. There is a list attached of his methodical manuals for teachers and studying books for students. The information on organizing and holding the Teachers' Congress in the southern Ukrainian lands, which was the

first time in the territory of the Russian Empire, was presented.

Originality. Nicola Korf created the scientific basis of the folk school, introduced the "national" and Sunday's "repetitive" schools in the southern Ukrainian lands, and organized the teachers' congresses. It was investigated that Nicola Korf supported and helped to implement in practice the idea of general compulsory education, common for boys and girls, and tried to organize educational institutions for women's education; More than 100 schools were opened in the Oleksandrivskiy district; He assisted as for providing schools with books and visual aids from his own library fund.

Conclusion. There is highlighted the role of a well-known teacher as a progressive organizer of education in the south of Ukraine. It was emphasized that his success in reorganizing the network of rural schools was largely due to the detailed elaboration of practically all key organizational and pedagogical aspects, a set of measures that covered the legal framework, material support, selection of personnel, control and guidance, training of teachers, interaction with the social environment. Thus, Nicola Korf managed to implement an integrated approach to the development of primary rural schools in the XIX century.

Keywords: public education; Nicola Korf; pedagogical heritage; south of Ukraine; organizer of education; teacher congress; village network of rural schools; XIX century.

Одержано редакцією 04.10.2018
Прийнято до публікації 13.10.2018